

ПЕТАР М. АНЂЕЛКОВИЋ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА СА СОЦИОЛОГИЈУ

ЈУГОСЛАВИЈА, НАЈВЕЋА СРПСКА УХРОНИЈА

САЖЕТАК. Имајући у виду упозорење Црњанског да „ствари треба сагледавати са српског становишта“ овај рад представља критички осврт на једну друштвену појаву, стварања Југославије и њен распад, која је постојала у више појавних облика и трајала од 1918. до 2006. године. У стварању идеје Југославије и на њену реализацију садејствовали су спољашњи и унутрашњи фактори. Када је реч о унутрашњим (српским) неоспорна је чињеница да се „клица“ југословенства зачала међу елитом (интелектуалном и политичком), те је стога она и најодговорнија како за рађање те идеје тако и за све последице које су из ње произашле. Када након једног века од стварања Југославије, а време је најбољи судија, сведемо биланс, он је по Србе више него поразан. Србија је у протеклих сто година од Краљевине Србије, која је била овенчана славом из Балканских ратова са територијалним проширењима преко државе победнице у I и II светском рату, дошла у позицију губитника, како у самој и „првој“ и „другој“ Југославији тако и након распада те државе. Основна идеја овог рада коју настојимо да докажемо јесте да је Југословенска идеја једна од највећих српских грешака, у којој је српски народ ушао као победник, у којој је жртвовао свој национални идентитет, а на крају постао највећи губитник. Стога Југославија јесте највећа српска ухронија и треба да послужи као добра опомена чувања од лажних утопија.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Југославија; Србија; ухронија; српска елита; одговорност.

¹ profapetar@gmail.com

Рад је резултат истраживања у оквиру пројекта III 47023 *Косово и Мешохија између националног идентитета и евроинтеграција*, које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Рад је примљен 1. октобра 2018, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 3. децембра 2018.

Југословенство није поникло ни из каквих поживних основа, него из једној айсолућној несјоразума; њродукци је једној нарочићој ѡремећаја свих здравих начела за живоћ, једна романићика која је ѡсјављена насупрот реалне ѡлићике и једна фаћаморјана која је одвела у каћасјрофу државу Србију једино реалну у ѡм нездравом сну о немоћућем и нејрородном.

Јован Дучић (2002, стр. 53)

УВОД – ПОБЕДНИЦИ У РАТУ, ГУБИТНИЦИ У МИРУ

Након једног века који су Срби започели победама, овенчани славом, а завршили поразима и сатанизовани, стојимо на „развалинама Јутопије“ (Марко С. Марковић) пометени и разапети између прошлости и будућности, традиције и модернизма, евроинтеграција и природнородног савезника Русије, збуњени пипамо у мраку и не знамо којим путем даље. Кључно је питање зашто? Чини се да одговор лежи у констатацији да смо изгубили историјску свест, а историјске свести како мудро примећује Жарко Видојевић „нема без свести о злу“ (Видојевић, 2009, стр. 18). Историју пишу победници, позната је ствар, али шта се десило Србији да одступи од овог правила и да као победник у рату дозволи да им губитници пишу и кроје историју? „Да ли су Срби заиста морали платити толику цену у овим ратовима? Зашто се страшна српска страдања нису узела као наук за будућа времена већ се у XX веку српско страдање поновило више пута. Да ли су српски политичари икада били прагматични и зашто мудрост и дипломатија нису доминирали над топовима и бајонетима? Напротив, историја потврђује чињенице да је српска војска у више наврата управо топовима или бајонетима извојевала славне победе, а српски интереси и војни успеси су поништавани за зеленим столовима“ (Гаћиновић, 2016, стр. 173). Стојимо на становишту да као што нема сумње да је Југославија као држава разорена и разбијена под доминантним утицајем спољашњих фактора (наравно у садејству са унутрашњим), тако је и при стварању Југославије доминантнији био спољашњи фактор, него што је Југословенска заједница (Краљевина Срба Хрвата и Словенаца) била израз слободне воље тих народа, при чему је и овог пута „лукави историјски ум“ (Хегел), радио у корист српске штете. Врло занимљиво, али чини се потпуно исправно, Милован Митровић, стварање Југославије дефинише парадоксалном синтагмом „асиметричне симетрије“ и каже: „Међу југословенским народима успостављене су вештачке симетрије, ретуширањем њихове про-

шлости тако што је једнима одузимано оно што је другима додано. Тим идеолошко-манипулативним поступком, једним народима су ојачани 'историјски корени', а другима је вршено 'испирање' историјске свести и спремано њихово духовно збуњивање и политичко покоривање“ (Митровић, 2012, стр. 67–68). Срби су Југославију доживљавали као идеал и зарад ње жртвовали своју државност, док су Хрвати и Словенци Југославију видели као средство за остваривање својих националних циљева – независности. „Дакле, Хрвати и Словенци су југословенску стварност држали за илузију, а Срби су југословенску илузију држали за стварност“ (Анђелковић, 2014, стр. 18). Имајући у виду различита документа, у којима се као ратни циљ српске државе и војске помиње и уједињење свих Јужних Словена, Слободан Јовановић закључује:

„Национално уједињење је била снажна идеологија. У многим списима, од раздобља националног романтизма па до данас, уједињење српског народа бива означено као судбинско питање. Уједињење је увек било значајније питање но модернизација Србије. И не само уједињење српског народа као основно питање, већ и улога пијемонта, која се Србима приписује у овим текстовима, важна је из два разлога. Уједињујући словенске народе на Балкану, Срби ће моћи и сами да се уједине. Са друге стране, као уједињујући фактор, Срби преузимају патерналистичку улогу, тј. преузимају на себе бригу за добробит јужнословенских народа. Патернализам је, у ствари, требало да буде још једна брана пред евентуалним угрожавањем уједињења Срба“ (Јовановић, 1932, стр. 235).

Таква идеологија и тај патернализам прескупо ће Србију коштати.

За разлику од других држава, посебно балканских, које су у XIX веку, обнављале и стварале своје националне државе, али најчешће уз помоћ или под патронатом великих сила, Србија је и поред вековног ропства у коме је успела да сачува свој идентитет и националну свест, своју нову (стару државност) градила највећим делом самостално. Онда је дошао Велики рат у коме је Србија страховито демографски (око четвртину свог становништва изгубила) и материјално страдала, а да није било Руса и цара Николаја и његове уцене нашим „пријатељима“ и „савезницима“ са Запада вероватно би и за сва времена била избрисана са земаљске карте.² Након четири године, крвавог рата Србија, као победник у том рату пропушта историјску прилику да заокружи своју државност и реши своје национално питање. Уместо тога Срби

прихватају и најодлучније се залажу за југословенску заједницу. У новој заједници, свој национални идентитет, који су вековима градили на светосавским темељима српски народ настоји да замени новим југословенским. Тешко је рационално схватити и објаснити разлоге овог, испоставиће се, за Србе трагичног историјског промашаја. Боље од многих друштвених „мислећих глава“, чини се да је то схватио и објаснио Јован Дучић. Један од најзначајнијих српских песника у својим оценама југословенства мудро ће схватити да Хрвати и Словенци од самог почетка нису имали искрене намере, већ да је то је била политика Беча и Ватикана. Наравно, закамуфлирана у један романтичан, национални идеализам.

„Али српски народ није знао да ће у новој држави постати странцем у својој сопственој кући. [...] У свом словенском и патријархалном схватању крвне и расне везе он није веровао да ће се у тој кући наћи међу завереницима против свих његових заветних светиња, међу дојучерашњим туђим војницима, које је он побеђивао, да га они затим оклеветају и обешчасте међу европским народима у чијој је средини он дотле био и велик и славан... Југославизам је био странпутица и беспуће, вратоломија и самоубијство“ (Дучић, 2002, стр. 36).

Срби су поднели највеће жртве у Првом светском рату, али су пропустили прилику (да у тренутку када је читав свет њима одавао признање и био спреман, посебно под притисцима царске Русије³ да им помогне) да својој држави прикључе све територије које је њен народ у континуитету насељавао и на њих имао и историјска права. Срби су ту прилику пропустили и дозволили да границе њихове државе одређују они којима је на Балкану била потребна држава која не би била способна да омета продор Немачке на Исток (Drang nach Osten).

„При томе, онако како је основана, у њој су увек могли да буду изазивани немири, што је, кадгод је то требало пружало шансе непријатељима Југославије, а посебно српског народа, да играју 'анђела помирителја' и на тај начин, у ствари одређују њене 'ставове' у

² Овде имамо у виду повлачење српске војске преко Албаније, како наводи историчар Милорад Екмечић, „да је већ у децембру 1914. у лондонском Форин офису било мишљења да је требало допустити да Србија пропадне, како би били поништени њени неразумни територијални захтеви и лакше исцртане нове, послератне балканске границе“ (Екмечић, 1990, стр. 403).

³ Овде првенствено имамо у виду Лондонски уговор, о коме ће бити речи касније.

спољној политици, а и унутар државне односе“ (Ђорђевић, 2012, стр. 364–365).

Дакле, само српско руководство одрекло се националног идентитета у корист југословенског, што је према мишљењу аутора овог рада трагична грешка. Далековидо у том смислу, Јован Дучић, огорчен стварањем Краљевине СХС, касније Краљевине Југославије упозоравао је (а време је потврдило колико је био у праву): „Хрватице ће рађати Хрвате, а Српкиње Југословене“ (Гаћиновић, 2014, стр. 421).

За сагледавање настанка једног таквог комплексног „организма“, какав је била Југославија, у социолошком смислу, неопходно је поћи од „клице“ југословенства, која је у одређеним условима нашла погодно тло и „примила се“ код одлучујућих чинилаца тога доба, што је довело до стварања мултинационалне, мултикултурне и мултиконфесионе државе, са многобројним видљивим и прикривеним противуречностима и на крају до дезинтеграционих процеса који су се реализовали на најгори могући начин и који очигледно још нису окончани. Идеја о уједињењу јужних Словена старог је датума. Појавила се још почетком XIX века. Садржина идеје југословенства умногоме је зависила од њеног „носиоца“ из перспективе „унутрашњих“ политичких фактора, великих сила, суседних држава, свих народа који су били конститутивни елеменат будуће заједничке државе, па чак и различитих сталежа у тим народима. Заступници идеје југословенства временом су сами мењали садржину те идеје, мењали су се и протагонисти, па је идеја самим тим еволуирала, све док на крају није угашена у крвавом рату. Када анализирамо „клицу“ југословенства, наша анализа иде у два правца: њен заметак и клијање на „домаћем“ терену, а други правац је производња тог семена у међународним радионицама.

КЛИЦА ЈУГОСЛОВЕНСТВА МЕЂУ ЈУГОСЛОВЕНСКИМ НАРОДИМА

Када је реч о „домаћем“ терену, неоспорна је чињеница да се „клица“ југословенства зачала, примила и најбоље развила међу политичком и интелектуалном елитом тога доба, те је стога она и најодговорнија како за рађање те идеје тако и за све последице које су из ње произашле. Жилијен Бенда је још давно у свом есеју

„Издаја интелектуалца“ говорио о интелектуалцима који су се одрекли универзалних вредности. Он исправно запажа да интелектуалци не могу да спрече зло, али га могу делегимизовати, могу на њега указивати, могу га назвати злом. Дакле, снага интелектуалаца је у непристајању и немирењу, у разобличавању заблуда (Бенда, 1996). Управо све ово промакло је српским интелектуалцима тог доба кад је и питању зло које се спремало у виду југословенства. Због чега се то десило најутицајнијим српским интелектуалцима тога доба?

Свакако да можемо навести низ разлога, који се углавном крећу у распону од намере да се буде близак власти, што је давно схватио и образложио Рајс, да је у Србији најлакше обогатити се ако постанеш министар. Наравно, било је и оних који су искрено веровали да је стварање Југославије најбоље могуће решење за Србију. Историчар академик Драгољуб Живојиновић у интервјуу за мајску „Геополитику“ 2012. године, говори о српским интелектуалцима који су учествовали у стварању Југославије и каже:

„Нажалост, многи од њих су били праве 'замлате'. Неки су били истински умни људи, као на пример Слободан Јовановић и Јован Цвијић, али нису препознавали политичку реалност, или су можда погрешне идеје ширили под утицајем интереса супротних српским. Тако су тврдили да су Срби, Хрвати и Словенци исти народ са различитим именима, а заборављали су на њихове различите културе, историјске традиције и религије, чиме су обманули народ и државнике који су их следили. Зато српске интелектуалце сматрам једнако одговорним колико и Пашића и престолонаследника. Нико од њих о уједињењу није питао српски народ, који је добро осећао да срља у творевину супротну српским интересима⁴, а ни генерала Живојина Мишића, који је регенту Александру предлагао: 'Ми на једну, а Хрвати на другу страну'⁵ нису послушали“ (Живојиновић, 2012, стр. 15).

⁴ Многи Срби су и тада схватили да је реч о фаталним грешкама политичког руководства. Више од дванаест хиљада хрватских, словеначких и муслиманских официра и подофицира, који су се од 1914. до 1918. године у саставу аустроугарске монархије борили против Срба и Србије, краљ Александар одмах унапређује за по један или два чина и упућује их у састав новостворене југословенске војске. Хрватима, Словенцима и Муслиманима опрашта све почињене ратне злочине над Србима. У Хрватску и Словенију усмерава највећи део капитала и новац за изградњу виталних делова државне економије. У новој војсци нема места за славне српске војводе, а ковчег са посмртним остацима војводе Путника све до 1927. године труне у неком француском подруму (Гађиновић, 2016, стр. 175).

Јован Скерлић био је без сумње један од највећих српских интелектуалаца тога доба, међутим Скерлић, будући да је био фасциниран Западом, није схватио политичку реалност и био је један од највећих заговорника, како стварања Југославије тако и њеног усмерења ка Западу. У свом чланку „Омладински конгреси“, објављеном 1904, између осталог пише:

„...да је Запад извор светлости и жижа живота на земљи; да за нове народе има два пута, или примити западну културу као Јапанци и живети, или јој стати насупрот и бити прегажен, као амерички црвенокошци или аустралијски црнци; да је словенска култура празна реч, да немачку културу, културу Гетеа, Хегела и Вирхофа, не треба мешати са културом полуфеудалне и клерикалне Аустрије; и, најзад, да нимало није привлачна перспектива губљења словенских река у руском мору, и, ако се већ бори, то није да се мења јарам, но да се задобије пуна слобода човечанска, у дефинитивној победи демократије“ (Скерлић, 1964, стр. 127).

Скерлић је потпуно убеђен да је југословенство „не само најидеалнија и најбоља но и једино разумна и једино могућна народна политика“ (Исто, стр. 127). Имајући у виду шта смо све од наших савезника током Великог рата претрпели, несхватљиво је да тако велики ум буде толико привржен Западу.

Неки од примера који се односе на идеју југословенства садржани су и у изјавама познатих личности тога доба, које осликавају разноврсност садржине саме идеје и које су одударале од реалности. „Ми отворено изјављујемо: није српска влада та, нису српски бајонети ти који ће извршити уједињење југословенства. То су народне масе, које ће извојевањем услова за културни напредак извојевати себи слободу“ (Туцовић, 1950, стр. 25). Када се разматра идеја југословенства, свакако треба имати у виду и ставове социјалисте Светозара Марковића, који је био изричит противник Турске и Аустроугарске, и заговорник њиховог рушења, о који се такође залаже за стварање Југославије, наравно, на другачијим основама. Према њему, како наводи Васа Чубриловић, „дакле, само револуцијом изнутра препорођена, напредна, демо-

⁵ На опаску регента да би то Италијани једва прихватили, Мишић је одговорио: „Нека им је са срећом. Нека се они Хрватима усреће. Ја сам дубоко уверен да се ми њима нећемо усрећити. То су људи одреда прозирни као чаша, незајажљиви и у толикој мери, лажни и дволични да сумњам да на кугли земаљској има већих подлаца, превараната и саможивих људи. Не заборавите Велико Височанство моје речи. Ако овако не поступите сигурно да ћете се љуто кајати“ (Стошић, 2000, стр. 546–547).

кратска, социјалистичка Србија би могла извршити своју националну мисију и постати средиште око кога ће се окупити остале српске и југословенске земље и народи... Мали народ на једном од најосетљивијих географских положаја у Европи, на прелазу између Истока и Запада, Европе и Азије, где се вековима сучељавају интереси и тежње великих светских сила, онако расељен, није био у стању да сам изграђује државу коју би могао бранити. То је могао постићи само споразумом и сарадњом и међусобним привредним и војнополитичким повезивањем са другим народима око себе, а пре свега југословенским“ (Чудриловић, 1958, стр. 230–231).

Неоспорно је да је у самом почетку идеја југословенства била идеја малобројне Хрватске и мањим делом српске интелигенције, док је спорије допирала до нижих друштвених слојева, нарочито сељаштва, које је љубоморно чувало своја национална обележја. Елита (политичка и интелектуална) Србије тог времена није препознала и разумела какву то државу Срби стварају и нису заштитили српске интересе. Та огромна политичка, а по српски народ трагична грешка, потрошила је огромну националну енергију и углед коју је Србија током ратова стицала. Идеја југословенства јавила се одвојено, на Истоку код Срба, и на Западу код јужнословенских народа под Аустроугарском. Из тог разлога су самим тим, те идеје имале и различито значење, имајући у виду да су извирале из традиција и достигнућа Источне, односно Западне цивилизације. Источњачки дух био је пуно другачији од Западног.

„Дух народа на Истоку и, посебно, његова етничко-политичка свијест, били су снажно обиљежени, прво, светосавским посрбљеним византијским православљем и, друго, духом народног отпора петстољетном ропству под Турцима... Борбом непрестаном „за крст часни и слободу златну“ његовало се и особито ценило ратничко родољубље... Овдашња политика јужнославенског државног окупљања попут оне гарашаниновог 'Начертанија', значила је окупљање свеколиког балканског српства у српску краљевину и јужнословенску државу као проширену Србију или под вођством Србије“ (Крешић, 1994, стр. 72–73).

Милан Ст. Протић, са којим се данас потпуно разилазимо у ставовима, дубље сагледава мотиве стварања Југославије, посебно од стране Хрватске:

„У Штросмајеровом југословенству главно је било ово. Он је полазио од потребе обједињавања Југословена у једну политичку цели-

ну, под окриљем Аустроугарске, са хабсбуршким жезлом и центром у Загребу. Он је југословенство узимао као замену за хрватство, свесна да Хрвати сами немају ни неопходну снагу, ни довољно самобитности како би се успешно изборили за своју индивидуалну политичку афирмацију. Штросмајер је, у основи, заступао позицију Ватикана: Хрвате је требало подржати и ојачати, јер су они 'предзиђе кршћанства': њихова је улога да зауставе или у најмању руку ослабе, дејство османлијског ислама и српског православља у ивичним крајевима, а потом и у Босни и Херцеговини. Али Хрвати нипошто не смеју развијати сепаратне тежње у односу на велику хабсбуршку империју, која је била и остала чврст ослонац римског католичанства“ (Протић, 2015, стр. 40).

Такође, исти аутор у сагледавању идеју југословенства у Словенији посматра кроз положај Словенаца у Аустроугарској монархији, имајући у виду њихову расцепканост унутар више аустро-угарских покрајина и очигледну опасност од асимиловања, закључује: „Стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца им је послужило као последња лука спаса од тихог нестајања“ (Исто, стр. 48). Намеће се закључак да је југословенство искоришћено као средство за остваривање појединачних циљева националним елитама југословенских народа. Срби су у њему видели могућност за национално јединство које иначе нису били кадри да постигну, пре свега услед противљења великих сила. Хрвати су у југословенству препознали начин да се из положаја пораженог у Првом светском рату преселе на страну победника. За Словенце је оно представљало бег из гвозденог заграда аустријанства у миран заклон Краљевине СХС.

Судар „источне“ (по неким ауторима централистичке концепције) и „западне“ (по тим истим ауторима конфедералистичке концепције) идеје југословенства било је тешко исконтролисати и ускладити. Због тога је за Краљевину Србију логично било да се уједињење изврши под „српском круном“, настављајући се на постојећи политички систем. Са друге стране, хрватска страна, на челу са Анте Трумбићем, као прваком Југословенског одбора, противила се концепту који је заступала Србија уз покушај наметања сопственог концепта заједничке државе. Хрватску политику одликовала је прилагодљивост реалним приликама и несталност циљева у смислу постојања више могућих опција (Хрватска држава у оквиру Хабзбуршке монархије, независна Хрватска држава која би обухватала и територије насељене претежно Србима и велика Хрватска држава у склопу Југословенске конфедерације). Показаће се да је победа „источне“ идеје југословенства (у

облику који је постојао у том тренутку), за Србију (и Југославију) била „Пирова победа“. „Неизбежан нуспродукт овог отпора је антијугословенски сепаратизам хрватских и других неспрских националиста и што је још погубније, антисрпски шовинизам притиснуте франковштине, родитељке каснијег усташтва“ (Крешић, 1994, стр. 74).

За Крфску декларацију⁶ може се рећи да је доношењем постала темељ југословенског уједињења. На Хрватском сабору у Загребу, дана 29. октобра 1918. године усвојено је раскидање свих веза Краљевине Хрватске, Славоније и Далмације са Краљевином Угарском и Царевином Аустријом и проглашена је држава Словенаца, Хрвата и Срба. Када се говори о мотивима таквог поступања, пре свега Хрвата (у смислу напуштања Хабзбуршке монархије), треба имати у виду хронологију, односно чињеницу да таква одлука није донета раније него тек пар дана после одлуке САД о коначном крају Хабзбуршке монархије и само пар дана пре коначне капитулације Аустроугарске. То свакако баца сенку на искрену жељу Хрвата за остварењем југословенске идеје и то у заједници са Краљевином Србијом.

„Јер ако се хрватска радост јавила услед могућности слободног оцепљења од Аустрије, онда је чудно да од јануара па све до октобра 1918. године та воља за оцепљењем није дошла до изражаја и да је Народно Вијеће прогласило оцепљење тек 29. октобра 1918. године, после одлуке председника Вилсона да распарча Хабзбуршку монархију и само неколико дана пре њене коначне капитулације од 03. новембра 1918. године“ (Марковић, 2007, стр. 103).

Чињеница је да у том периоду приликом одређивања праваца кретања хрватске политике нереалност, односно емотивност и занесењаштво, свакако нису биле одлике хрватске политичке

⁶ Након вести о закључењу Лондонског уговора у пролеће 1915., којим је већи део Далмације обећан Италији као награда за улазак у рат, тежећи изналажењу правно-политичке формуле за спасавање Далмације од Италијана, Југословенски одбор се обратио српској влади на Крфу. Крфска декларација из 1917. представљала је победу „великог“ решења, али савезници му нису били склонили. Проширење Србије уједињене са Црном Гором, уз прикључење Босне и Херцеговине, Војводине и Далмације јужно од Сплита, остављало је могућност да се примени Лондонски уговор. Овим би Словенци били препуштени неизвесној судбини, а Хрвати сруђени на најужу Хрватску и Славонију, стешњени између два ратна победника, вероватно без излаза на море и сигурно без спољних спонзора. Јадранска преокупација Одбора била је јасна свима: чинила су га дванаесторица Хрвата (чак осам њих из Далмације), три Србина и један Словенац.

елите. Хрвати су приликом одлучивања свакако имали у виду чињеницу да би поред територија претежно насељених Србима, а које би њој (Србији) као победници у рату припале, били лишени и дела Далмације, далматинских острва, Ријеке и Истре, који би припали Италији. Дакле, иза такве (реалне) политике Хрвата крије се њихов преовлађујући мотив за улазак у југословенску државу имајући у виду да се не може пренебрегнути чињеница да „најмаксималније што је могуће, Хрватска је искористила новонастале околности 1918. године, после пораза и распада Аустроугарске. Приклонивши се Југославији и ушавши у исту државу са Србијом, ратном победницом, Хрватска је избегла третман пораженог у рату. А била је поражена. Југославија је 1918. године најпреча управо Хрватима. Она је била мост преко кога ће они да пређу из пораженог табора у табор победника... Да није било тога моста, границе српске државе кретале би се данас од Папука, Крупом и Уном до иза Шибеника“ (Драшковић, 2001, стр. 21).

Борба за уједињењем „троименог народа“ била је још један одлучујући мотив, уз битне резерве код Хрвата и Словенаца (код којих је та жеља зависила од процене политичке ситуације, односно од могућности стварања самосталне државе, па се Југославија јављала као привремено и изнуђено решење). „Та Пашићева замисао почивала је на трима претпоставкама: да се Хрвати и Словенци сматрају деловима једног 'троименог народа', да они желе расцеп са Аустроугарском по сваку цену; да очекују да их Србија ослободи и да се с њом се уједине. Да је боље познавао хрватску историју и право стање духова у Хрватској, Пашић би дошао до сасвим супротних закључака: да интегрално југословенство није било продрло у хрватске масе, изузев местимично, на Приморју и у Далмацији; да је расцеп са Аустроугарском био само предмет спора и разговора са Бечом и евентуално 'нагодбе' са Београдом, речју само једна од могућности, а не безуслован циљ; да је 'југословенство', уколико је долазило у обзир, првенствено значило увлачење аустријских Срба и Словенаца у једну Велику Хрватску, а да су Хрвати сањали пре свега о својој држави, те да им је највећи страх задавало баш ослобођење које би дошло 'са Истока' и са српским трупима на челу“ (Марковић, 2007, стр. 106). Јасно се, дакле, може закључити да југословенство, у ствари, није национална идеја, већ политичка конструкција, или, још боље, политичка идеологија.

ЈУГОСЛОВЕНСКА ИДЕЈА И ВЕЛИКЕ СИЛЕ

Као један од фактора за стварање Југославије истиче се и „воља“ великих сила. Опште је познато да у том периоду (а и данас) великих политичких решења није било без сагласности (диктата) великих сила. „Има неки дубљи смисао у чињеници да велике силе нису дозволиле уједињење српског народа 1878, а пристале су да се то обави 1918. у широј етничкој заједници, у којој би се српски улог смањио постизањем равнотеже са католичким областима“ (Екмечић, 2008, стр. 299). У контексту „великих сила“ и њихових планова за Балкан свакако треба имати у виду да је нестанак Аустроугарске и старање мале Аустрије и Мађарске, а такође и стварање Чехословачке, Југославије, Румуније имало две функције: спречавање Немачке да још једном угрози интересе победничких сила и спречавање продора „бољшевика“, што би потенцијално угрозило геостратешки положај Велике Британије и Француске. „Управо оно што је било узрок разбијања Аустроугарске било је и узрок настанка Југославије. Она је требало да представља важног савезника Велике Британије и, нарочито, Француске у обуздавању поновних амбиција Немачке. Српска војска и њени успеси представљали су сведочанство да би, можда, још већа држава значила још јачу војску, а то је управо оно што је силама победницама требало“ (Бакић, 2011, стр. 24). Овде посебно треба имати у виду то, тим пре што ће „Никола Пашић, изгубивши револуцијом у Русији ослонац на њену царску владу, морати да буде еластичнији и попустљивији у свом ставу према начину како да се спроведе стварање и организовање нове југословенске државе. Пашић је морао да мења своју политику концепта рата тим пре што је слом Аустроугарске монархије добио 1918. револуционарни карактер, а западни савезници, када су већ једном одлучили да после победе разоре Монархију, нису били расположени да помажу стварање неке врсте велике Србије, него Југославију, ако су унутра имали да уђу поред Срба, Хрвати и Словенци“ (Чубриловић, 1958, стр. 380).

Наравно, посебну улогу у креирању сценарија на овим просторима имала је и има Британија. О томе посебно сведочи Драгољуб Живојиновић, који је темељно проучавао британска документа у периоду од 1875. до 1941. и њих изложио у књизи *Нагмени савезник и занемарено срџство*. Академик Живојиновић доказује, а то документује оригиналним изворима, да је Велика Британија у

судбинским питањима често водила политику у супротностима са српским интересима и егзистенцијом српске државе. Када је Србија била поражена од Турака у рату 1876. Британија се залагала за то да се Турска врати у Србију, и да се Србији одузму градови које је добила 1867, сама се ослободивши. То је највише дошло до изражаја пре Берлинског конгреса и на самом Конгресу, где су Британци јасно показали да имају планове, који су били у супротности са интересима Србије. Могло би се рећи да је Британија била необичан савезник. Србију је доживљавала као баласт кога се треба ослободити, за који није требало трошити људство, средства и новац. Сваки корак који није био по укусу њених политичара и официра, осим неколико часних изузетака наилазио је на критику и подозрење (Живојиновић, 2011, стр. 45).

У стварању и прве и друге Југославије важну улогу имао је и Ватикан. Руковођен својим интересима и тежњом да ојача свој утицај на Балкану, Ватикан је тежио да ојача католичанство и да самим тим сузбије ширење православља. Јаку православну Србију је из тог разлога видела као препреку у ширењу свог утицаја. Настојање већине руских политичара да се Србија територијално прошири и изађе на Јадранско море, као и њихово противљење стварању југословенске државе, постало је беспредметно оног тренутка када је у Русији избила револуција 1917. године, а то ће Ватикан посебно искористити. Ову чињеницу потенцира и признати историчар Милорад Екмечић: „Ватикан се радовао што је болшевизам одузео православљу историјску основу. Бискуп Махнич, идеолог Католичке цркве, писао је да ће у условима када је пала Русија, Хрвати превести православне у католичанство и створити један 'Исусов овчињак'“ (Екмечић, 2018, стр. 231–232). Најбољу потврду односа Ватикана према Југославији потврђује њен однос према раздијању Југославије. Када је прва Југославија одиграла своју улогу Ватикан је био најодлучнији у њеном раздијању. „Рушењем Југославије Ватикан постиже два циља: прво, у још једној земљи руши се комунизам, и друго, стварају се услови да се на њеном државном простору формирају више малих држава. У тим ослабљеним државама, посебно оним с верским измешаним становништвом, као што је, на примера, Босна и Херцеговина, лакше је изборити повољније позиције за пропаганду и ширење своје верске доктрине“ (Вуковић, 2004, стр. 442). Осим помоћи сецесионистима у виду живе дипломатске активности, признавања независности по „хитном поступку“, помоћ Ватикана огледала се и у финансирању наоружавања, што није могло да

остане непримеђено и у Србији. О значајној улози Ватикана у разбијању Југославије говори и Урош Шуваковић, када се позива на сазнања Вељка Кадијевића „истичући да је Ватикан и финансијски помагао обезбеђењу средстава за наоружавање хрватске војске од првих дана њеног стварања“ (Шуваковић, 2012, стр. 155).

Позивајући се на књигу „Србија и Југославија за време рата 1914–1918“, Милована П. Ђорђевића (издата 1922), сорбонски доктор Марко С. Марковић наводи разне закулисне радње које су наши западни „савезници“ чинили током Великог рата, и како смо ми преведени „жедни преко воде“. Након величанствених победа над аустроугарском војском на Церу и Колубари и аустроугарске понуде путем Грчке за склапање сепаратног мира (до 1917. биле су четири такве понуде), која је Србима поред северне Албаније нудила низ других погодности, Запад иза леђа Србима склапа „Лондонски пакт“ у коме Италији поред Истре даје далматинску обалу до Сплита, а након тога и територијалне уступе Бугарској на рачун Србије како би ушла у рат на страну савезника. Да није било Русије и њеног притиска, Србија би 1915. године изгубила сву своју војску и наравно капитулирала (Марковић, 2007, стр. 15–19). Дакле, јасно је да је због кратковидости, политичког слепила, али и похлепе појединих политичких лидера у Србији пропуштена прилика за трајније решење српског питања, а то се као бумеранг вратило Србији наневши јој ненадодиву штету.

ЗАКЉУЧНА РАЗМА- ТРАЊА

Историјски контекст дуговековне српске историје указује нам на једну појаву „дугог трајања“ (Бродел). Светски моћници, пре свих Ватикан, Немачка, Велика Британија, перманентно су настојали да Србију сведу на минорну земљу. Стога су Срби епохално изманипулисани након Првог и Другог, али и након „трећег“ великог рата и били жртвено јагње освајачима света. Ако се осврнемо уназад и пажљиво осмотримо настанак и нестанак, како идеје југословенства тако и самих држава, условно речено Југославије (у временском и просторном континуитету), може се уочити одређена правилност у контексту светске историје. „Прва“ Југославија створена је у време нестанка четири велика историјска Царства – аустроугарско, немачко, руско и отоманско, значи у време импозантног мењања политичке карте Европе, које се одвијало у кратком временском периоду. У таквим промењеним околностима идеја југословенства била је „наметнута са врха“. „Друга“ Југославија створена је у време када су та претходна

историјска Царства замењена идеолошким царствима у време биполарно подељеног света на источни блок на челу са Совјетским Савезом и на западни блок на челу са САД-ом. И у овим новонасталим светским околностима опет су се из „светског врха“, посебно Ватикана, играле „игре“ са југословенским народима, нарочито српским, и опет је наметнута нова Југославија по цену ћутања и заборавља највећег геноцида који је један „братски“ народ (друге вере) учинио српском народу. „Трећа“ Југославија настала је у време стварања Новог светског поретка и економских империја. А Срби, у складу са својим слободарским духом, покушали су да поново иду својим путем. Стога је, због вечне неприлагођености „српски вирус“ једном за свагда требало избрисати. Србија је из пројекта „Југославија“ изашла као апсолутни губитник у сваком смислу.⁷ Тај закључак намеће се сам по себи, имајући у виду „почетни капитал“ и жртву коју је Србија принела на порталу уједињења Југославије. „Срби су два пута, највише у овој земљи, изгинули за идеју и сан о Југославији, у којој ћемо живети демократски и бити у њој сви равноправни“ (Драшковић, 2001, стр. 17). Након што је Краљевина Србија од стране великих сила онемогућена у намери да се територијално заокружи, у смислу обухватања свих територија већински насељених српским жи-

⁷ Често се заборавља и у анализама из вида испушта економски фактор. Слободан Вуковић у књизи *Српско друштво и економија* (1918–1992), на исцрпан и компетентан начин показује како је, од уједињења па до краја Југославије, текао процес заокруживања националних (републичких) економија у контексту политичких сукоба и других друштвених збивања. Такође, он врло аргументовано побија мантру која се провлачила у току Прве и Друге Југославије, (посебно ову мантру развијају Титови комунисти ставом: слаба Србија јака Југославија), да је Србија у тим заједницама имала доминантан и економски и политички положај. Управо су ствари сасвим другачије стајале. Документи потврђују чињеницу да су северозападни региони Краљевине свој развој након уједињења базирали на рачун југоисточних региона. Вуковић показује да је почетна, одлучујућа предност Хрватске и Словеније, стечена захваљујући замени безвредних аустријских круна за динаре и захваљујући инфлаторној конјунктури. У том првом петогодишту, на Словенију, Хрватску и Славонију отпадало је три петине укупних инвестиција у индустрији Краљевине. Истовремено, централна влада завела је и велике царине за индустријске производе, а паралелно с тим наметнула извозне царине за пољопривредне производе. Тако је, путем маказа цена, дошло до преливања дохотка из пољопривреде у индустрију, односно из мање развијених у развијене регионе. Аустријска круна мењана је у динаре по сразмери 4:1, иако је „након завршетка рата степен покривености динарских новчаница у злату, сребру и другим вредносним папирима заменљивим за злато износио 87,28%, а аустријских круна свега 1,02%“ (Вуковић, 2011, стр. 122).

вљем, Срби су (историјски посматрано) за кратко време донекле остварили ту своју замисао заједничког живота у једној држави, али је цена таквог једног наметнутог решења прескупо плаћена. Краљевина Србија (и Краљевина Црна Гора) у ту нову државу уткала је своју сопствену постојећу државност и државну организацију, висок војнички углед и победничку традицију, учешће у војно-политичким савезима и др., а из Југославије изашла ослабљена отцепљењем дела српског етничког стабла вештачким стварањем македонске, црногорске и муслиманске нације, протеривањем Срба са њихових вековних станишта, уништеног војног и политичког угледа, разорене економије. Од стране Запада, жигосана „великосрпском“ идејом, притом „обележена“ и као искрени пријатељ Русије, Србија је кажњена и понижена. „Победници у рату“, „губитници у миру“, из Југославије смо изашли оклеветани као највећи злочинци и то од оних који су вековима сваком приликом чинили злочине над нама“ (Анђелковић, 2014, стр. 7).

Након огромног страдања током целог XX века над Србе се у нови миленијум надвила опасна претња потпуног губитка вере у смисао историје. Који стваралачки одговор да Србија изнедри на овај нови историјски изазов? Како повратити веру у смисао историје? Арнолд Тојби, у духу Запада који је сав прожет материјализмом, сматра да цивилизације опстају у оној мери у којој су способне да дају одговоре на изазове које време пред њих поставља. Наравно, Тојби не говори, или не схвата најважнију ствар, управо најважнији разлог од кога зависи адекватан одговор на изазов. Зато је нама, а то јесте управо и основа православне цивилизације, много ближи став Жарка Видојевића, који исправно схвата да је основа духовне природе. „Историја не настаје из човекове моћи да овлада или савлада катастрофу, да 'одговори на изазов'“ (што би рекао Тојби), него обратно: човекова способност да савлада катастрофу, да одоли искушењу, да одговори на изазов (и да ситуацију процени као изазов и могућност)... та способност настаје из осећања, тј. из претходно настале историјске заједнице којој осећам [!] да припадам, то јест из претходно откривене Историје! Ungrund је 'беспочовечност', постојање без реалне материјалне основе, јер основа је духовна: осећање!“ (Видовић, 2006, стр. 31–32). Ако желимо да изађемо из мрака лажних утопија, превара у које смо (не) својом вољом упадали, морамо да покушамо да расветлимо ствари, да покушамо да дођемо до истине „голе непријатељске“ (Шопенхауер), јер само таква може нас

ослободити заблуда и извести на прави пут. Велики део, посебно преломне тачке српске историје, најблаже речено, почивају на недореченим, нејасним, па и противуречним темељима.

На самом крају, промишљајући овај, за Србе утопијски пројекат, можемо закључити да су Хрвати и Словенци врло прагматично, од самог почетка стварања Југославије знали шта хоће, а то су независне државе, и истрајно су радиле на томе, чекајући прави тренутак и уз обилату помоћ Запада успеле да то и остваре. Срби (у том тренутку најутицајнији део политичке и интелектуалне елите) једини су искрено веровали у ту заједницу, занемаривши своје националне интересе. Да би на крају, које ироније и које неправде, управо Срби од међународне заједнице били оптужени и проглашени кривима за разбијање Југославије. Поражене нације у светским ратовима (Немци, Аустријанци, Мађари, Хрвати) победиле су нас у миру и оно што је најтрагичније, имајући потребу да оперу своју геноцидну савест „организованим лагањем“ успеле су да ту хипотеку, нечасно и незаслужено, пребаце српском народу. После једног века лутања, заробљена Србија у старим државним и политичким идеологијама нашла се пред новим изазовима, несложна и неспособна, изгубила је историјску свет дисконтинуитетима које је чинила у својој историји.

-
- ЛИТЕРАТУРА   Анђелковић, П. (2014). *Пасионирани њајриоџизам и/или (ЕУ)ројсџво*. Кововска Митровица: Филозофски факултет.
- Бакић, Ј. (2011). *Јуџославија: разарање и његови џумачи*. Београд: Службени гласник.
- Бенда, Ж. (1996). *Издаја инџелекџуалаца*. Београд: Социјална мисао.
- Видојевић, Ж. (2009). *Исџорија и вера*. Београд: РАОБ, Завод за унапређење образовања и васпитања.
- Вуковић, С. (2011). Економски узроци разбијања/распада Југославије. *Социолошки џреџлед*, XLV (4), 477–504.
- Гађиновић, Р. (2014). *Млага Босна*. Београд: Медија центар.
- Гађиновић, Р. (2016). Визионарска кратковидост српске владе 1918. године. *Национални инџерес*, 25 (1), 163–190.
- Дучић, Ј. (2002). *Верујем у Боја и у срџсџво*. Београд: Беоќнига.
- Драшковић, В. (2001). *Подсећања*. Београд: Српска реч.
- Живојиновић, Д. (2012). Кажњени веком сопствених заблуда. *Геџолиџика*, 15.

- Живојиновић, Д. (2011). *Надмени савезник и занемарено српско српство: Британско српски односи (1875-1941)*. Београд: Албатрос плус.
- Борђевић, Ж. (2012). *Саширање српског српства у 19. и 20. веку*, Том 1. Београд: Драслар Партнер.
- Екмечић, М. (1990). *Рајни циљеви Србије 1914*. Београд: Просвета.
- Екмечић, М. (2018). Први светски рат и стварање Југославије. *Историја једне уједињене: 100 година од стварања Југославије (220-233)*. Београд: Катена Мунди.
- Јовановић, С. (1932). *Политичке и правне расправе*, књига II. Београд: Издавачка књижевница Геце Кона.
- Крешћ, А. (1994). Зашто је Југославија двапут пропадала. *Филозофија и друштво*, VI, 67-83.
- Марковић, М. (2007). *На развалинама југославије Србије од стварања Југославије до Сребренице и Косова*. Чачак: Легенда.
- Митровић, М. (2012). *Српско кљино*. Београд: Правни факултет, Центар за издаваштво и информисање.
- Протић, Ст. М. (2015). *Велика илузија: Живој и смрт Југославије*. Београд: Colorgrafx.
- Скерлић, Ј. (1964). *Фелџони, скице и џовори*. Београд: Просвета.
- Стошић, А. (2000). *Велики дани Србије 1914-1918 - сведочења*. Крушевац; Крушевачки гласник, Друштво за ослободилачке ратове до 1918, Студентски културни центар.
- Туцовић, Д. (1950). *Изабрани српски књижевници*, књ. II. Београд: Просвета.
- Чубриловић, В. (1958). *Историја политичке мисли у Србији XIX века*. Београд: Просвета.
- Шуваковић, У. (2012). Разбијање Југославије и неоколонијални положај новонасталих држава бившег југословенског простора. У: Ж. Ђурић, М. Јовановић, М. Кнежевић (ур. и прир.), *Разбијање Југославије*, књига 1 (141-179). Београд: Институт за политичке студије.

PETAR M. ANĐELKOVIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA WITH TEMPORARY HEAD-OFFICE
IN KOSOVSKA MITROVICA, FACULTY OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF SOCIOLOGY

SUMMARY

YUGOSLAVIA, THE LARGEST SERBIAN UCHRONIA

Bearing in mind the warning Crnjanski made "[that] things should be considered from a Serbian point of view", this paper represents a critical overview of a social phenomenon, the creation of Yugoslavia, (the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes) and which has, in various forms (Kingdom of Serbs, Croats and the Slovenes, the Kingdom of Yugoslavia, the Democratic Federal Yugoslavia, the Federal People's Republic of Yugoslavia, the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, the Federal Republic of Yugoslavia, the State Union of Serbia and Montenegro) lasted from 1918 to 2006. In the creation of the idea of Yugoslavia and its realizations, the external and internal factors were co-operating. When it comes to internal (Serbian) factors, the fact that the "call" of Yugoslavism started with the elite (both intellectual and political) is undeniable, and therefore, it is most responsible for the birth of this idea and for all the consequences that have arisen from it. When after a century from the creation of Yugoslavia we sum up the balance, we find that it was most devastating for the Serbs. In the past 100 years, Serbia—from The Kingdom of Serbia once crowned with glory after The Balkan Wars and World Wars I and II—transformed its position to a losing party in FRY and SFRY, and after the breakup of these countries.

The basic idea of this paper that we are trying to prove is that the Yugoslavian idea has been devastating for the Serbian people, as the most dangerous virus, because the Serbs have renounced their national identity for the interest of the common state, on the principles of fraternal equality, bringing in it all of their victories, and ultimately becoming the victim of the ideology. Therefore, Yugoslavia is the largest Serbian uchronia and should serve as a warning to guard against false utopias. Serbia didn't even recover from this drunken euphoria of the creation of the first Yugoslavia during the Second World War. Moreover, due to the British and communist games behind the curtain, Serbia came out this war with at least a million lives lost and without a true social elite that would have foreseen the events in Serbia. The new revolutionary government especially sought and very much succeeded in crafting a break with old historical values, built on traditional religious and cultural principles—

especially characteristic for Serbs—which severely damaged the integration of the Serbian people and led to the loss of national identity. After a century of wandering, Serbia has faced new challenges, uncomfortable and incompetent, "without historical awareness and awareness of evil" to answer them in the right way.

KEYWORDS: Yugoslavia; Serbia; uchronia; Serbian elite; responsibility.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons

Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 |

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).